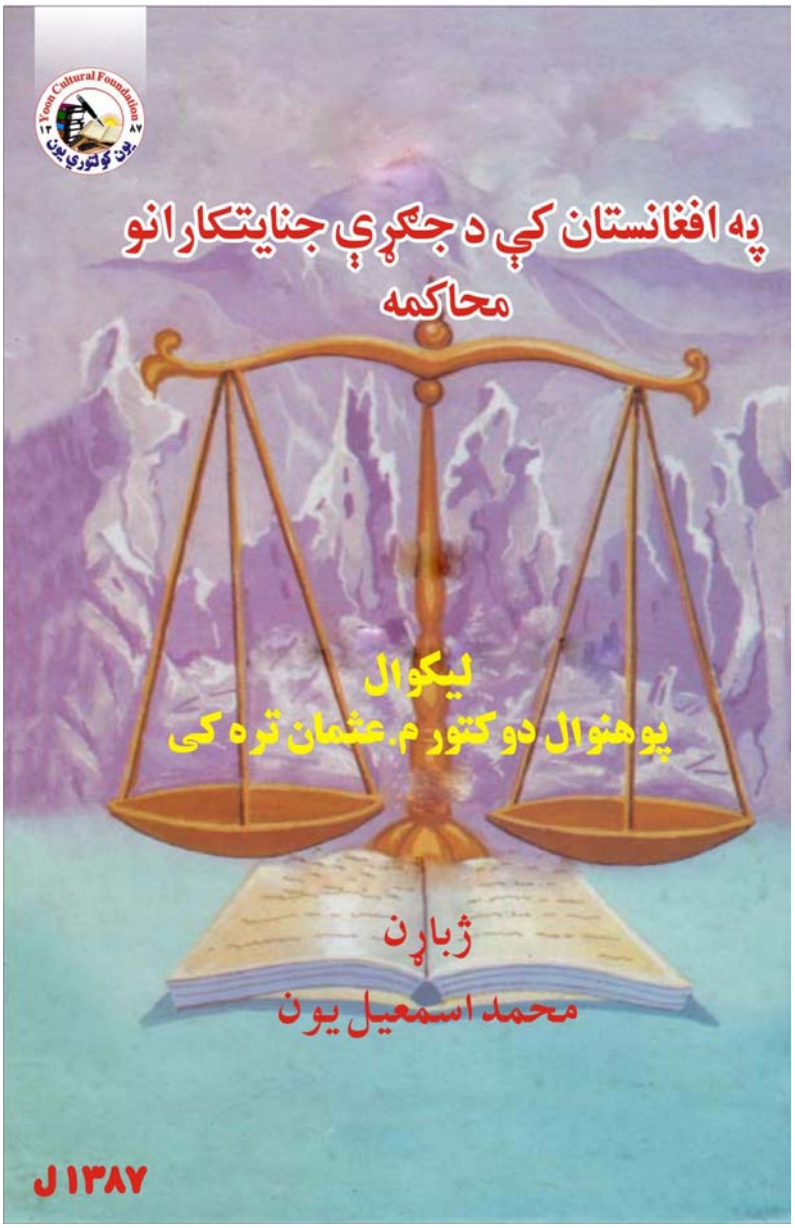

Download from:aghalibrary.cm

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

Download from:aghalibrary.cm

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتور م، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سرباېلود اود جګړې جنایتکارانو دمحاکمې ستر مسوولیت یې مورږ ته راوسپاره.

نیولیک

سرلیک مخ

ددې اثرپردویم چاپ څویادونې ۱
جنایتکاران باید محاکمه شي ۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده ۷
سریزه ۱۵

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې ۱۹

لومړۍ څپرکی

د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول ۲۰
لومړی- د نړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید ۲۰
دویم- د یالتا کنفرانس ۲۲
درېیم- پر کورنیو شخړو د نړیوالو قوانینو تطبیق ۲۴
څلورم- د ملکي وګړو ، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ ۲۲
پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې ۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه ۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه ۳۲
۱- د څېړنې پړاو ۳۵
۲- د محاکمې پړاو ۳۶
۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو ۳۷

دویم څپرکی

د جزا نړیوال دېوان جوړېدل ۳۸
د روم تړون غټ ټکي ۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي ۴۱
۲- ډله ییزه وژنه ۴۱

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جگړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- دترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- دنړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد...۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

یو- یو- جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

درېیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۲
(تر شوروي تېري وروسته پرې او) ۹۲
لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۲
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۲
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

درېیمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- د یو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ څانګه ۱۲۷

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

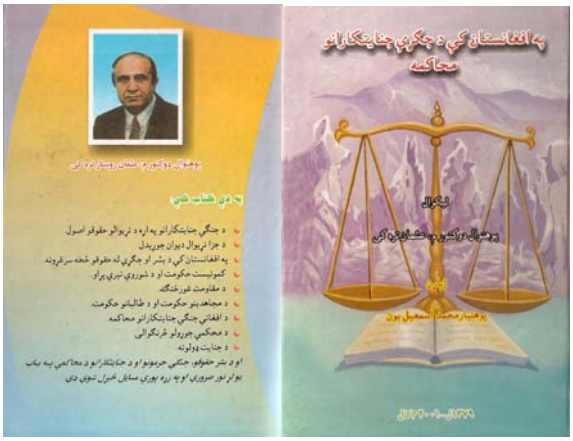
دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنایتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دویم- د جنایتکارانو سپارنه ۱۳۸
پایله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعیل یون پېژندنه ۱۴۸

دځینو نومونو لنډون (مخففات)
نړیواله سره میاشت (ن،س،م)
ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)
جزا نړیوال دېوان (ج،ن،د)
بښنې نړیوال سازمان (ب،ن،ي)
افغانستان خلکو دیموکراټیک ګوند (ا،خ،د،ګ)

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې دېرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم

دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثر دده دې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې څرګندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي څرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، ددې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې ددې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورځخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، داکتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زمونږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېړې هېرې نه شي. ددې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې دظالم او مظلوم، حق اوباطل،خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یوې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زمونږ ګران هېواد افغانستان دپردیو لاسوهنو او زمونږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ اود ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له املهوران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني يې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله اود قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ يې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې دکورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زمونږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې دنړۍ پر مخ يې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوي دي. ددې جګړې اوغمیزې په پیل کې زمونږ خلکو هیله لرله، خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورنۍ او بهرنۍ، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووینې. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو ،چې داسې ونه شول، داسې دردوونکې جګړې پیل شوې اوبیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه يې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست اود ځینو هېوادونو ګټو هم پرداسې لوري بدلون وکړ، چې نور يې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه يې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

د شوروي لـه خـوا د اشـغال پـه کلونـو کـې نړيـوالې ټـولنې افغانستان ته ډېره زياته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې يې استازی پروفيسور ارمکورا ډېر ځله افغانسـتان تـه سفرونه کـول، دکابـل لاسـپوڅی نظـام يـې دنړيـوالې ټـولنې تـر سـخت سياسـي او اخلاقي فشار لاندې راوسـتی و، چې د بشـر حقوقـو رعايـت تـه پـام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، ليکوال، فرهنګيان او سياسي اشخاص دمرګ او زندان لـه شـکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بيا د افغانسـتان خونړی پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له يـاده ووتلـه. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنايتکار توپيرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به يې په افغانستان کې دبشرحقوقو د پـاللو دعـوه کولـه. هغـوی د افغانسـتان سياسـي او جنګـي جنايتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او پـه تېره بيـا دجګړې قربانيـان دنړيـوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشيني دي.

اسـتاد پوهنـوال محمـد عثمان تـره کـی د افغانسـتان د خلکـو رښتينی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز ديوه دراک عـالم او پـوه پـه توګه، چې خپله هـم سياسـي ظلمونـو او جنايتونو کړولـی او زيـات کلونـه زنـدان يـې ګـاللی دی، تـر هرچـا زيـات يـې (د جګـړې جنايتکارانو محاکمې) ارټيا احساس کړې ده.

اسـتاد تـره کـی پـه افغانسـتان کـې دجګړې د جنايتکـارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچينوته دهغـو دوريـادونې لـه لارې

غواړي، زمونږ د ټولنې له عامه ذهنیت او د نړیوالې ټولنې له افکارو څخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد د دې موضوع د هېرېدو د مخنیوي لپاره دا دی لومړی مثبت ګام پورته کړ او ((په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه)) اثر یې ولیکه.

دا اثر د بشر حقوقو او جګړې حقوقو له ملي او نړیوالو معیارونو سره سم لیکل شوی، هربحث یې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته لیکل شوی او وړاندې شوی دی. هیله ده، هم افغانان او هم نړیوال دې مسلې (د جګړې د جنایتکارانو محاکمه) ته پام راواړوي. نړیواله ټولنه مکلفه ده زمونږ د هېواد جنایتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې په یوه ملي او یا نړیواله محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنیو هېوادونو په ځانګړې ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هیله کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېواد او ولس د تاریخ په اوږدو کې زمونږ له هېواد او خلکو سره ښه دوستي پاللې ده او نوره هیله هم ورځخه شته. اوس د جګړې یو شمېر جنایتکاران لویدیزو هېوادونو ته پناه وړي، چې د جرمني هېواد هم په همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولس سره د ببساري قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنیو په سپارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې یا په جرمني کې مېشت دي او یا د جرمني نورو ګاونډیو هېوادونو کې، په دې ډول به د افغانانو یو ملي ارمان (د جنایتکارانو محاکمه) پوره شي،

جنايتكاران به خپلې سزاوې وويني او د نورو جنايتونو مخه به ونيول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هيله
په درناوي
محمد حيدر اقبال پښتونيار

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيوالې بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يوه سور تنور او اورنې بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نينې وريښې دل او نورو يې نندارې کوله.

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتياوې ځرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. د دې غميزې او ستر ناورين له امله زمونږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان داچې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

▪ **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.

▪ **ښوونیز:** دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ښوونځي تباه شوي او دنړۍ لس ملیونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نیول شوې ده.

▪ **پوهنیز:** د لوړو زده کړو څوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.

▪ **وګړنیز:** یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر (۱۵) ملیونه اټکلي نفوس څخه (۹) ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.

▪ **ټولنیز:** د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لارښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

- **خپرنيز**: په خپرنې برخه کې د (۱۵) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونو ټوکو زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاريخي**: د هېواد ملي موزيم ، د اردو موزيم، دهډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثارو له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري**: دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي اوبايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو دسزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زمونږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زمونږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې مونږ ولېد او راحت يې نورو...

زمونږ په هېواد کې د دې ۲۳کلنې غميزې په پيل کې داسې هيله کېده، چې د هېواد دا جنايتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني يرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سياسي لوبو ليدلوری هم ورسره بدلېده، بيا داسې وخت راغی، چې نويو ارزښتونو د پخوانيو ارزښتونو ځای وينو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هيله د سياست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې ديو زندانې د خولې خبره ده، چې مونږ زندانيانو ته يې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او مونږ يې پرې کړولو، مونږ ته يې ((د امپرالیزم ګوډاګيان)) ويل، خو يو وخت بيا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه يوړه.

زمونږ ولس ته دا دخواشينۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونيستو ډلو لويديځ ته پناه يوړه اويو شمېرجهادي ډلو بيا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلوي کمونيست حکومت صدراعظم و، د امپرالیزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه يوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځينو د ادعا او ګومانونو له مخې يې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

مور(روسيې) له ګرېوانه سر راوکښه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو اودهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو ملیونو افغانانو یوه بېلګه ده او یو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زیات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللی دی. هغه د یو ژور او ځېرمن لیکوال او سیاستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه) ولیکه، چې نړۍ ده د افغانستان جګړې او بدمرغیو د جنایتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زمونږ د اوسني پښت له یاده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په لیکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنیزو اصولو له مخې په دومره سړه سینه لیکلی، چې هېچاته په کې د کینې له مخې ګوته نه ده نیول شوې، بلکې ده د جنایت څرنګوالی تشریح کړی دی. هغه څوک چې د جنایتونو د تشریح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره دیو عامل په توګه وویني، طبعاً به جنایتکار وي او د خپل ولس پر وړاندې

مسئول په دې کتاب کې د ناپېلتوب اصول په ټینګه مراعت شوي، دملي او نړیوالو اصولو او معیارونو له مخې جنایتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشریح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنایتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنایتکارانو د نیونې اویوې ملي او یا نړیوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتویاتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنایتکاران به د خپل عمل سزا ووینې، که چېرې دا جنایتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي، چې زمونږ په ټولنه کې د نورو جنایتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنایتکاران به د خپل ژوند برخلیک له تېرو هغو سره یو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به یې دا وي، چې د راتلونکو جنایتونو مخه به ونیول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنایتکارانو له لاسه پیدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکالۍ ژوند هیله او ډاډینه به یې پیاوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن لیکوال او سیاستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې

ارزښتمن کتاب د چاپ له املـه مبارکي وايم او د نورو بريالیتوبونو هیله يې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زياتې مننې او ستاينې وړ بولم، چې ددې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مينه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې دشپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل اوقربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې دهېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس ددې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو دهیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نټل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

دلوټو او تالان بنسټ يې کښېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتيا ته شا کړه، هغه يې پايته رسېدلی وګڼه، له هغه دښمن سره يې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې يې ګڼ شمېر جنايتونه کړي وو. دوی د خپلو سياسي سيالانو پر ضد له خپل دښمن سره يو ځای، په يوه مورچل کې کښاستل. پر دې وخت د افغانستان د غميزې مسئولين، د يوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړې څخه، داسې يوې پوړې ته پورته شول، چې هم ورته ښېنه وشوه، هم ورته سياسي باور ورکړل شو، هم يوه ائتلافي ډله شوه او هم يې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتياز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدينو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زيات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې يې انګازې وکړې. د کمونيستانو ظلم او زور زياتی، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سيوري لاندې راغلل اوبده يې لا داچې د هغوی جنايتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، بايد له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس بايد لږ تر لږه په خپرو نو کې د جګړې د جنايتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ييزو رسنيو له لارې بايد د يرغلګرو او ظلم د قربانيانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې بايد جنايتکارانو ته څرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له يادە نه دی کښلی.

لیکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنایتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتیا خبره داده ترهغه چې د هېواد خلک د جنایتکارانو پر محاکمه بریالي نه شي، د جهاد پایته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنایتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئولیت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سیاسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې لیکنه کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې یوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونیست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو یې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرې د دې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووایو، چې لیکوال خپله لومړی موخه (د قضیې د هېرېدا مخنیوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونیار څخه چې د دې کتاب چاپ لګښت یې برابر کړ او په دې ډول یې (په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخیسته مننه کوم.

له بافرهنګه، مبارز او کاري شخصيت پوهنيار محمد اسمعيل يون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم يې ددې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم يې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په اړه د هغه اخلاقي شتمنې ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې دکینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق د دا سې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وې.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکي تنظیموي: د جګړه مارو تر منځ اړیکي اوبل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په اندول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دېوان رامنځته کول.

لومړی څپرکی

د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول

لومړی-دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید(پس منظر)

((خپلو خلکو سره د یوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د یو لړ حقوقو ورکړه یا نه ورکړه، د نړیوالې ټولنې دلېوالتیا وړ یوه موضوع ده.

دګڼو نړیوالو کانوانسیونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، په ډاګه څرګندوي، چې د بشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړېوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړیوالو کانوانسیونونو زېرنده دي، چې د وروستۍ یوې نیمې پېړۍ په بهیر کې رامنځته شوي او موخه یې دا ده، چې د جګړې په بهیر کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه یې وشي، ددې کانوانسیونونو ډېر مهم یې په لاندې ډول دي:

---

[1]- دومنیک کارو، Domenique Carreau، نړیوال حقوق، پاریس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

• د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴زکال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((دسرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.

• د((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ زکال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.

• د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ زکلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴زکال کانوانسیون پر منځپانګې(محتوا) ټینګار وشو.

• د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ زکال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.

• دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ زکال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.

• د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ زکال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.

• د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹زکال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س،م)) تر سرپرستۍ لاندې

جوړ شوی و، د جګړې د اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپـــایي کانوانســـیون (۱۹۸۹زکـــال): داکانوانســیون د نــاوړه انســاني اوبشرضــد چلندونواو سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ زکال د جنورۍ پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳زکال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پربکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵زکال د فبروري پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پربکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رنا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتا په کنفرانس کې چرچل، روزولټ او سټالین د دویمې نړیوالې جګړې د بریمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د المان تر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

۱- دنازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پرضد مبارزه وشي.

۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.

۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.

د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵زکال له نومبر څخه د ۱۹۴۶زکال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې درېیو ډلبندیو غور وشو او وځېړل شوې.

جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.

الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنی لوټونه.

ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.

ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

د نـورنبرګ پـوځي محکمـې، دوه ویشـت تنـه جنګـي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتـا کنفـرانس کـارد ((پوتسـدام)) کنفـرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګسټ) له خوا تعقیب او تینګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تیږه کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دریېم- په کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سره لـه دې چـې د ژنیـو د ۱۹۴۹زکـال کانوانسـیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د دریېمې مادې له مخې دهغه پربکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکـال پـه بهیـر کـې د نړیـوالې سـرې میاشـتې (ن،س،م) کمېټې پـر یـو نوښت لاس پـورې کړ او د یـو نړیـوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

دهمـدې لپـاره لـه کانوانسـیون سـره دوه ضـمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیـت وپرکـې جګړې لکـه: د ملېشـو تـرمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکـال نړیوالـو کانوانسـیونونو پـه چوکـاټ کـې

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو ننبتو پلي کړي.

ازادۍ ښبونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملښو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وښلي وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ زکال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګړي واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي ښبونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي ښبونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي ښبونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملیاتو لپاره یې څه سیمه نیولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کارونې) پر اصولو ټینګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کارونې څخه د کانوانسیون موخه ((چاودبدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷زکال کانوانسیون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو اوټکولو لپاره د هر ډول وسیلې د کارونې په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د لومړۍ فقرې پنځه دېرشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړې ییزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسیون ۴۸مه ماده یادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې باید د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسیساتو او پوځي او ملکي وګړوترمنځ توپیر وکړي؛ د جګړې ییزو عملیاتو موخه باید دجګړې ییزو تاسیساتو او پوځي سړیو له منځه وړل وي.))

د ژنیو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسیونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو یا مالونو پر

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنایت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعید، دوګړو ډله ییزه لېږدونه، یرغمل نیول، د عامه او ځانې شتمنۍ، چې د جګړې ییزو اړتیاوو پر بنسټ یې توجیه شونی نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سیاسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

درېیمه ماده چې په پورتنیو درېوارو کانوانسیونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند اویا بل دلیل له امله یې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هیله او غوښتنه کوي...

د دویم پروتوکول د ۴، ۵ او ۷مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شیان راځي:

د اسیرانو د فزیکي روغتیا او کرامت درناوی او د هغو دمانیز او مادي ژوند لپاره د ښو شرایطو برابرول.

دژنیو کانوانسیونونه او دهغه لومړۍ برخه ضمیمه پروتوکول، له ټپیانو، رنځورانو، د جګړې اسیرانو، روغتیایي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخیستنه منع کوي. د ژنیو کانوانسیونونه د اسیرانو پر وړاندې بد چلند، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بیولوژیکي ازموینې، د جبهې په لومړیو لیکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنایت بولي او عاملین یې د سزا وړ ګڼي.

دژنیو د ۱۹۷۷زکال کانوانسیون اړوند لومړی نمبر پروتوکول یادونه کوي: باید د جګړې له اسیرانو او ټپیانو سره

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعايت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسيرانو نيول اعلان شول، بيا دې نو تر جګړې څخه په يوه لړۍ سيمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ييزې سزا ورکول منع دي. له اسيرانو اوټپيانو څه بايد پوځي غچ وانخيستل شي، ټپيان او رنځوران له روغتيايي پالنې څخه د ګټې اخيستنې حق لري.

د ژنيو ۱۹۹۳زکال کانوانسيون((دربيم کانوانسيون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسيرانو د پېژندنې بشپړ ليست، د نړيوالې سرې مياشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسيرانو کورنيو ته د هغوی احوال ورسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسيران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسيرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته بايد اسيران له بشپړ مصونيت سره خپلو سيمو يا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته يادونه وکړه، نړيوال قوانين پر کورنيو شخړو هم تطبيقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعايت باندې دزيات ټينګار لپاره دکورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، يو له بل سره يو لړ ترونونه لاسليک کړي، چې نيول شويو کسانو ته په کې د نړيوالې جګړې د اسيرانو د حقوقي دريځ پېژندنه شامله وي.

پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ تر لږه له درېیو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د لیکنې موافقې له مخې، یوې ناپېیلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېیلې خوا کېدی شي یو دولت وي او یا یوه نړیواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچینې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د ۱۰مې مادې له مخې یې وړاندوینه شوې وه، په څو ځایونو کې پلي شوه:

- پر ۱۹۲۵زکال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۶۱زکال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱زکال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضایي صلاحیت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحیت نه لري، چې د جګړې قوانینو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټینګار وکړي او پا په کې لاسوهنه وکړي.

تردولت پورته د همدغسې یو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړیوالو حقوقو او د جګړې له قوانینو څخه زیاتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زیاتې ببلګې کولای شو د ایران – عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸زکال)، د حبشې او سومالیې په شخړه (۱۹۷۷زکال) او د خلیج په جګړه کې(۱۹۹۰-۱۹۹۱زکال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنیو د کانوانسیونونو او د هغو د ضمیمه پروتوکولونو له مخې بیان شوي، یو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنیو شخړو کې: لکه په سریلانکا کې د تامیل ببلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبیک، افغانستان،حبشې،سوډان، سومالیې، کمبودیا او نورو کې.
- د ببوسلې ملکي وګړو په باب د ژنیو د ۱۹۹۳زکال کانوانسیون او د هغه ضمیمه پرتوکول، یو لړ حقوق تضمینوي، خو بیا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ایران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کیمیاوي بمباریو، په زرګونو ملکي وګړي له منځه یوړول. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲زکال)، په یوګوسلاویا او نورو ځایونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زیاتې ببلګې لیدل شوي دي.

• د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه یې پر ۱۹۹۷زکال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د اداري څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کنوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو دنیونې او د هغوی دمحاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو دکنوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم یې صادر کړی دی، وپلټي او محاکمې ته یې وسپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کنوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹زکال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کنوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

خو(دحالاتواو وضعې غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې څرګندونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې ووايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکنې کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

دټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قرباني شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، ترهغه لوړپورې تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپورې پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجالیزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل د امر متابعت ته اړ وي او د امر د

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې د قوانینو د طرحه کولو پر وخت، ددې پوښتنې د ځوابولو لپاره ناندرۍ پورته شوې، چې د نورنبرګ مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر د اطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډ ېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې د مادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګانه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷زکال، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹زکال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون د قانون خلاف کار ترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګانه، ځکه نو کولای شو داسې وګڼو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډ مهاله لاره چاره داده، چې د اجرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وخپړل شي.

په فرانسه کې د دویمې نړیوالې جګړې د جنګي جنایتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال پو ځانګړی تقنني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه یو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضایي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنایتونو قربانیان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنایتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پرجنګي جنایتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وځاري. د ژنیو کانوانسیونونه پر دې ټکي ټینګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نیولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړیوالې ټولنې کې عمومي لېوالتیا داده، چې د نړیوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړیوالې ټولنې له خوا))

د لنډن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸مې نېټې ترون، د جګړې جنایتکارانو ته سزا ورکول، د کورنیو حقوقو سیستم ته سپارې. د نورنبرګ او توکیو محکمو (دا محکمه د دویمې نړیوالې جګړې د برېمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پرمجرمینو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

د خلیج جګړې (پر ۱۹۹۱ زکال د عراق پر وړاندې د لویدیزو دولتونو جګړه) مجرمینو سزا دلویدیزو هېوادونو له بیا بیا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[۱]

په یوګوسلاویا کې د جګړې د جنایتونو څېړنه یو استثنایي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زیاتون او شدت، امنیت شورا د یوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځینې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړیوالې ټولنې ته د جګړې د جنایتکارانو د قضیې د څېړنې وړاندې کول، د زیانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[۲]

ب- په نړیواله کچه د جګړې د جنایتکارانو قضایي څارنه غالباً له درېیو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړیوالو کمیسیونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کمیسیونونه لنډمهالي (ADHOC) او یا دایمي وي.

دژنیو کانوانسیون دلنډمهالي کمیسیون د جوړېدو وړاندوینه کړې ده، خو د دې کانوانسیون لومړی نمبر پروتوکول د دایمي کمیسیون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړیوال کمیسیون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

---

[۱] کمبوډیا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمین لري، خو نړیواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بریالی شوې نه ده.

[۲] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ زکال، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

په نوښت جوړ او یا د امنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲زکال د خپلې ۷۸۰مې پریکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵زکال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دځښنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نومیالی محکمه چې د جګړې د جنایتکارانود سزا نوښت یې ترلاسه کړ، دا محکمه له ۱۹۴۵زکال څخه تر ۱۹۴۶زکال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له ۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸زکال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیوالې محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوښت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوښت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پریکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

لکه پر ۱۹۹۱زکال د خلیج جګړې ترپایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله اوامنیت له ګوابښ سره مخامخوي، شوراد عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه دملګرو ملتونو موسسې(م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[۱]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پرا و: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکارته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[۱] ژان کامبه کو Combacau Jean، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز،۳۱۵او۲۷۸مخونه.

دویم څپرکی

د جزا نړیوال د ډوان جوړېدل

د عدلت نړیوال د ډوان، چې په لاهه کې یې مقرر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر ۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه دریمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) لخوا ترسره کېدله. د دویمې نړېوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د رونډا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړېوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولایي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال د ډوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د ترون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دېوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پرورځاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې ټرون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې ټرون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دېوان له خوا، چې په ټینګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دېوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دېوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې دنړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییزجنایت او د تېري جنایت.

دپورتنیو جنایتونو د تعبیر او شننې(تفسیر) لپاره د واکمنې سرچینې او د دېوان غونډو د جوړېدو دکړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه ټرون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړواک)) پلویان له

یوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلویان له بلې خوا یو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د دېوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړیواله کچه د کینو او جنایتونو د څېړلو لپاره یو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا ترون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسلیکوونکو هېوادونو څخه یو هېواد د کورنیو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصویب کړي.

د داسې یوې موخې تامین په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانینو د بیا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنایتکارانو څېړنه له کورنیو محکمو څخه د جزا نړیوال دېوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو اود جمهور رئیس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دېوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دېوان به پر ۲۰۰۱ اویا ۲۰۰۱ زکال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته دنویو شرایطو په پام کې نیولو سره د دېوان پر تګلارو باندې د بیا کتنې لپاره، دیو کنفرانس د جوړېدو وړاندیز شوی دی.

د روم ټړون غټ ټکي:

دټړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د یوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال ارخونه لري، د پلي کېدو وړ دي. دا د ېوان د ملي قضایي سیستم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ییزه وژنه: دا جنایت هغه ډول هڅې دي، چې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرایطو تحمیل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېرېدو مخنیوی، د کوچنیانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعید، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel)، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ییز جنایتونه: هغه وخت یې د دېوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، دیوټاکلي پلان او سیاست دیوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیو د ۱۹۴۹زکال د کانوانسیون او دجګړې له نورو قوانینو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې یې په نړیوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

تعریف شوي دي، وژنه،شکنجه، ناوړه انساني چلند ، تبعید ، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید ، د(م،م،م)پر پوځي وګړو بری، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید ، دمالونو له منځه وړل، تشدد ، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په درېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: ددې جنایت د تعریف ترڅنګ هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر ترون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغونښتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغهو هېوادونو منل کېږي، چې ترون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د ترون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو ددې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا ترون لاسلیک شي، نو که نومورې هېواد د جګړه ییزو جنایتونو دځېرنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیابه همدا پایله وي. د ترون له مخې دولتونو ته داسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[۱]

[۱]-د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

د دېوان غونډې د تړون د لاسلیکونکي دولت، امنیت شورا، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې دیوې دوسیې د جوړولو لپاره دې له یوې لومړنۍ ملي قضایي سرچینې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنیت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې دیوه پربکړه لیک له مخې د څارنوالۍ، د غوښ شوي څېړنیز بهیر د دولس میاشتو تمدید غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نیمګړتیاوې:

د روم تړون چې دېوان یې جوړ کړ، عمومي نیمګړتیا یې داده، چې له یوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړې ییزو جنایتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه منې او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای. د وروستۍ کربنې پر بنسټ ډېر تاریخي جنایتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچي، ببرک، نجیب، کشتمند، برژنیف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره یوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د (م،م،م) امنیت شورا د نومورو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنیت شورا د لنډمهالو محکمو پرځای، چې د روندا او یوګوسلاویا د پېښو په اړه ولیدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضایي څارنې لپاره د (ج،ن،د، غونډه راوبولي.

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین درېځ دی، چې ټرون یې نه دی لاسلیک کړی او دامنیت شورا غړی ګڼل کېږي، نوموړي هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنیتیف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټینګار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ زکال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا ټرون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېوادته پناه یوسي، چې دا ټرون یې

لاسلیک کړ، د دې وان له قضایي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[1]

د دې وان نورې برخې یا څېرکي د دې وان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړیوالې قضایي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دې وان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

[1]–لومونډ ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای۲۰ او ۲۱مه نېټه.

دويمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پربکړه کوونکې شوروي سرچينې، د يرغل تائيدوونکي افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سيمې او نړۍ باندې د يرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم داسې ليدلوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

د دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

يو- د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي يرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لږې التيا نشتوالی دی، دا کار په لويديزه نړۍ کې د خپرونو د سياسي رسالت دنشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسيې دولت د برائت د يو اړخيز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پرې ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسيې تر ايډيالوژيکي ماتې وروسته د اقتصاد او سياست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د ليبرالېزم غوره کول دي.

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نومورې هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده دربیمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

په ملي کچه دیو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د رونړاندو په څو وړو ټولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یوبریالي شوي، چې دا دعوه د ډله ییز جنجال له دایرې څخه دیوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونیزم او جګړې څخه د هر زیانمن شوي هېوادوال او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیک سره مجاهدینو ته ځان ورنژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي بښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو په نومونه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې یې لستونې بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

سربېره پردې، کمونيستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونيستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظيمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدينو په لاس يې د ګڼو جنايتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنايتونو د پټولو او هېرولو لپاره يې ډېره زياته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونيستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به يې (نړۍ خور امپرياليزم) ګانړه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپرياليستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښتيا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړيواله کچه يې له کمونيزم سره سيالي کوله او د هغو پرضد يې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زمونږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونيسي، افغانستان يې په داسې حال کې يوازې پرېښود، چې هرڅه يې په جګړه کې بايللي وو.

زمونږ هېواد سره يې يو سوداګريزه معامله ييز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنايتکارانو او ملي خاينانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهيسې په افغاني ټولنيو او په ځانګړې ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنايتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شوروي ديرغل ناتار په کال کې يوازې يو ځل په افغاني خپرونو کې يادېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غميزې او ناتار جنايتکارو مسولينو اود هغو دمحاکمې په باب نه پوره بحث

کښې او نه تبصره، داسې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو درونده سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې ددې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو دځېړنې او دملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ د سمبر- ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت دري کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي اویا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[۱]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[۲]

---

[۱]- دپویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوښ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[۲]- دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو دمخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره توپير لري.

دې حکومت اصولاً خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسیونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، ترټولو لومړی د لاهې د ځلوم کانوانسیون (۱۹۰۷زکال) او همدارنګه د ژنیو د ۱۹۴۹زکال د کانوانسیونونو یادونه وکړو، وروستی کانوانسیون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعیت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د ځلورم پراګراف په دویمه ماده کې یې یادونه شوې او د نړیوالو حقوقو یوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[1]

مور په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې د غوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له دیوپویي سره هم نظره نه یو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد دپیل پر وخت، په کلیو اوبانډو کې په زیاته کچه لږ شوي وو، خو داچې دیوپویي وایي د نړیوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهنکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسولیت لري، یو واقعیت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

---

[1] – پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال ۴۹مخ.

جګړه اخته وو ، لکه دببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګډل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف، موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف اوسه په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و ، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) دخپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې د بشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

د شوروي تېري کوونکي حکومت او د کابل کمونیست حکومت د افغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او ترونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. مور د لته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه د دغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳زکال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال ترون لاسلیک کړ، د همدې ترون په چوکاټ کې دبشر حقوقو یوه کمښته چې د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال ترون د حکومونو تطبیق څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

دترون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځوروونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې ترون د روحیې له مخې هڅه شوې ده، چې غړي هېوادونه (دیو استثنایي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یوملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په ترون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵زکال د جنورۍ پر۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله درېیمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، دجګړې ګواښ، د کورنۍ سیاسي ټیکاو

نشتوالی، اضطراري اوبل هېڅ حالت ددې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال ټرون د تطبیق د څارنې دنده لري. دټرون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د ټرون د ۷مې او دکانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یواځېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې دخپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید دخپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید دزیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

شي او د هغو لست بايد له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې بايد له تورن کس سره ډاکټرانو، مدافع وکيلانو او د کورنۍ غړو ته د ليدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو دباور سلبولو لپاره بايد لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د ټرون د ۷مې مادې او د کانوانسيون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانينو د پلي کولو مسولينو ته د دا سې ټينګو، دقيقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې دمخه د هغې مخنيوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلايل په لاس کې وي، په ناپېيلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

د ښې نړيوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټينګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې دا سې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې يو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي اويا يې دوسيه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په ميا شتو ميا شتو زندان کې ساتل کېږي.

نيول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځايونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنيوي يا منع کولو کانوانسيون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مه ماده).

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وایي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نیوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسیون کې یې یادونه شوې، نیولې، یو لړ تدبیرونه او هڅې چې دیوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هیله لري، داټول د مدني او سیاسي حقوقو د ټرون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ دیوې بې پرې او ناپېیلې محکمې له خوا دیوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعایت.
- ❖ د مدافع وکیل د ټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونیست حکومت استثنایي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېیلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (یو شمېر هغه ډېرې لرې محاکمې چې تبلیغاتي او نندارې ییزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شیندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکیل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخیستلای. د برائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. دیادونې وړ ده،

چې د دې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴زکال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خادمسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو ترون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت ته پاملرنه وشي.

د مجازاتو د وسیلې په توګه دې د اوسپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې د دې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې او سېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله دمدني او سیاسي حقوقود ترون د دې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت دمدني او سیاسي حقوقو د نړیوال ترون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

لاسليکوونکی ګډل کېږي. د کانوانسيون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سيمه کې له پورتنۍ ټرون او کانوانسيون څخه د سرغړاوي مسوليت لري؛ ان که سرغړونکی د هغه غړی وي او که يا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسيون۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانينو په واسطه دخلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه يې وژغوري.

دا قانوني تدبيرونه او هڅې بايد ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقيم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹زکال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانينو د تطبيق لپاره مسولينو ته لارښوده نظامنامه تدوين او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانينو د تطبيق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي يا داډول کارونه وکړي اويا دې ډول هڅو په باب چوپتيا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ (مسوليت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقيم ډول د افغانانو په زندانې کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورويانو په خپله دشکنجې بهير ليدلی او پر هغه يې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[۱]

دويم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنايتونو تر عنوان لاندې، پر دربو

---

[۱]- د(ب،ن،س) افغانستان د سياسي زندانيانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۴زکال ۳۹-۴۰مخونه.

ډلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت اوبشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

دملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځانې او عامه شتمنۍ لوټ او تالان اود جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- دملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، ددې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[۱]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲زکال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه اوبې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

---

[۱]-(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵زکال، نومبر، ۱۷مخ.

کارونې له املـه، د افغانستان نیم نفوس تر هېواد دباندې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پر کلیوالو سیمو باندې دشوروي د هوایي ځواکونو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان او په ملیونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان:

دشپې ګرځېدنې بندیز په بهیر کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان یوه پېښه چې زیاته رسوایي یې رامنځته کړه، دکابل تر اشغال یوه میاشت وروسته د کب میاشتې پر یوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی یې په دې ډول دی:

د روسي پوځ یو ډلګی سرتېري دشپې پر درېو بجو افغان لوی پلورنځي (فروشګاه بزرګ افغان) ته نږدې له خپلو موټرو څخه کښته شول، دنوي مارکیټ یو شمېر قفلونه یې مات کړل او د هغوی مالونه او شیان یې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسته یې پر دکانونو پترول وپاشل اوبیا یې اور ورته کړ، چې ددې اور له کبله ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

یو څوکیدار دا پېښه له پیله تر پایه پورې لیدلې وه، وروسته یې نورو ته کیسه کوله، بیا د امنیتي ساتندویانو له خوا ونیول شو او داسې ویل کېږي چې ووژل شو.

مسولینو د اور لګېدو علت د بریښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټیوالو ویلې، که چېرې بریښنا شارټي کړې وای، نو تر او رلګېدنې وروسته به د ځینو مالونو او شیانو پاتې شونې او

نښې نښانې پاتې وای، هټیوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بیا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهیلۍ کتل.[1]

د المان مسیحي دیموکراتیک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې دبشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم یو کتابګوتې چاپ کړ، په دې کتابګوتې کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهیر کې دافغانستان پرهر کلي او باندې لږ تر لږه یو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور(کارفري کانګ) چې په افغانستان کې یې دوه کاله د طبیب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتیا او لوګر ولایتونو کې چې په سلګونو کیلومتره وګرځې نو له بمبار شویو کلیو نه پرته به نور څه ونه ویني. د ولایتونو په مرکزونو کې هم پر مارکیټونو او داستوګنې پرسیمو زورور هوایي بریدونه کېږي.

د وژنو ډېره زیاته برخه، چې شمېر یې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائید شویو او منل شویو ګزارشونو څخه څرګنده ږي، چې روسانو په افغانستان کې د کیمیاوي وسلو، د بمونو چوولو او کیمیاوي ګازونو په وسیله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څیزونه مسموم کړي دي.

دګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه یې شوې او همدانګه دروسانو له خوا د هغو ۱۲تنو وژل شویو ملکي وګړو د وینې او تشو متیازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدینو پرضد د(میکوتوکسین) په نوم له یو ډول کیمیاوي ګاز څخه ګټه اخیستې ده.

---

[1]- نیازی امیدوار، ۱۳۷۵ل کال، دثورکودتالاملونه او پایلې، پېښور۱۳۲۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پرکلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل. د کره معلوماتو له مخې روسانو زمونږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۷۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپارله.))[1]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو (چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمپټې دازادې لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبروري پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې داچې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

---

[1]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷ مخونه.

۱۹۷۸زکال څخه تر ۱۹۷۹زکال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.[۱]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وایي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) دخاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو اوپوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر یې ننبې ننبانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول ننبو ننبانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا دشکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم دهغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][۲]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې دشورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف داسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو ! پرته له پوښتنې اومحاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

---

(۱) –(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانوشکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

(۲) - (ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه،لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زمونږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پانو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ببنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې مونږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸زکال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱زکال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اند ښښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱زکال خپور شو، د عقیدې یې زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اند ښښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

---

[1]- الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹زکال ۲۷۲مخ.

نړیوالو کانوانسیونونو اود (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین دیرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني اومشروع حکومت دملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت دملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي اوبیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې دملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو دنورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه داچې د یودولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګوابښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخوکې د بشري حقوقو دساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر ۱۸۳۲ زکال د ترکانو له خوا دیونان اله ګولۍ کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

اند ښښني وې او همدغو اند ښښنو له هغه څخه عملي ګټه اخيستنه له منځه وړې وه.

پ.م.د يو پويي په همدې باب وايي:

په دوديز ډول دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef) ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ زکال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيوالو کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې (د نړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظريووالی له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخيز تړون له مخې يو بل ته ژمن وګڼل شي.

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

مورږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، اوس دا خبره کوو، چې ایا د کابل کمونیست او شوروي دولت د بهرني یرغل پروړاندې د مشروع دفاع په دریځ کې [لکه څنګه چې یې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ باید ووایو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهدید اوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخیستنه مطرح وای، نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونو ګټه پورته کړې وای، نه یو بهرني یرغلګر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخیستو اجازه ولري، نو هغه شرایط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي او دواړو کمونیستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېرې کړي، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیواله هڅه او تدبیر ګڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت ګټه اخیستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنیت شورا، د نړیوال امنیت او سولې د ټینګښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

---

[۱]- پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوقو، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۴۱۹مخ.

د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې له مخې دمشروع دفاع له هڅې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا دنړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز ترون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

ځرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، جې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یا نې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره ببلګه یې د ۱۹۷۹زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر ۱۹۸۳زکال په ګرینادا کې د امریکا لاسوهنه ده.[۱]

---

[۱]– دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۷۲-۷۷مخونه.

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانینو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،دیوپویي)) دوینا له مخې باید ووایو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرایطو په چوکاټ کې چې ((دیوپویي)) یې یادونه کوي عیاره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفیظ الله امین دحکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دلیل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د یرغل په لومړیو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

دکارمل حکومت په خرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي یې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې یو ډول غوښتنې لپاره اصولي دریځ نه درلود. دا حکومت له شوروي یرغل سره یو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې دمرستې غوښتنه وکړي.

له یو بهرني هېواد څخه د داسې یو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د یرغل زېرنده وي، ددې ښکارندویي کوي، چې دلاسپوځي اواشغالګر تر منځ د اړیکو اندول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېرې ګڼل کېږي او په حقه ویلای شو، چې مرستندوی هېواد تېرې کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفیظ الله امین حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نوځکه زمونږ د هېواد په کورنیو چارو کې یوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

څرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګوابنوله، نو ځکه یو پوره اوبشپړ یرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورینو د افغانستان د کورني اوبهرني سیاست په طرحه کولو او دهېواد د سیاسي او پوځي اشخاصو په مقرري کې فعال رول درلود، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ څرګند تېری ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچینه (د دولت ریس، د حکومت ریس، انقلابي شورا، مرکزي کمېټه اونور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو څرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد، په عملي ډول ددې مرستې! تائیدوونکی ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو یوه اټکلي سرچینه وګڼو، نو بیا هم باید ووایو، چې دې حکومت کوم مشروعیت نه درلود، د خلکو درایو له مخې نه و رامنځته شوی اودملي واکمنۍ یوه برخه تر ې د مقاومت ځواکونو نیولې وه.

ب- شورویانو ادعاکوله، چې افغانستان ته یې د ۱۹۲۱زکال د دوستۍ تړون له مخې مرستې ورکړې دي! شورویانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹زکال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې یې د بهرني یرغل د له منځه وړلولپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر یوبل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسلیک شوي وو، چې شورویانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحیه په پام کې ونه نیوله. سر ببره پردې پر

افغانستان باندې دشوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. ددې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته دسولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه اوکله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت اوارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او ددې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو دلېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم ددې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي اوملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په دېخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

مارټينس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې دستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب بڼه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه دملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو ترونونه دډله ییزې مشروع دفاع لپاره ښه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور دخپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګوابنس سره مخامخ شي)) نوبیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشرضد جنایت:

بشرضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا ورګڼلی دی. هغه بشرضد جنایتونه چې شورویان زمونږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو څارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

دنیویارک د ۱۹۴۸زکال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.

روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه اوګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تښتې وس نه او چار نه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.

د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زمونږ پر کلي بمونه و وروِل، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.

پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېرییې (۱۳۰) تنو ته رسېده.

یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰زکال د فبروري له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نیټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰زکال د فبروري له ۲۸مې نیټې څخه د مارچ تر ۴مې نیټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.

استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایی او تېپې حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.

ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

کمونیستانو له خوا د هغوی دماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وپریدلي وو))[1]

((شورویانو د ۱۹۸۲زکال دمي پرمیاشت دمقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې دبمونو او ګولیو باران ووراوه، کورونه وران او دکلیو په زرګونه اوسپدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴زکال د فبروري پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰کیلومتري کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسپدونکي یې ووژل اوبیا یې د هغوی مړي دکارېزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول... روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول اوټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹زکال دمارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول اوکمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شورویانو دري شپې او دري ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نېغ په نېغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

[1]- البدرجریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

[2] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

[3]-زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو څخه زیات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) یې ښځو سلې وګړي وو، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنيو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټولیز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. ببوسلې کسان، د جګړې پر وسایلو یو ډول بندیز (د جګړې وسیله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ویل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنیو د ۱۹۴۹ زکال کانوانسیون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې باید د پوځي او ملکي عملیاتو په بهیر کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپیر وکړي. د جګړې موخې باید پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي پر غلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحیې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځایونو باندې د هوایي بمباریو د کولو او توغندیو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

دا سې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدینو د څارنې پر وخت یو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځینې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګیو د څارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتې خواب سیمې د یوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زیات وګړي د کیمیاوي بم په واسطه مسموم کړل او ویې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ زکلونو تر منځ پر کلیوالي سیمو باندې د شوروي د هوایي بمباریو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپیان

شوي او وژل شوي دي. مليونونه تنه مهاجر شوي، غله دانه او خاروي له منځه وړل شوي دي))[1]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکساندر مایوروف وایي: ((د فبروري د څوارلسمې ورځې په لومړۍ نیمایي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې یوه لس کسیزه ډله دلومړي برید من (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد ته څېرمه پرګزمه بوخته وه. د ډلې قوماندان پتېلې وه، چې خپل کنډک نه د کبابونو لپاره د پسونو ډالۍ له ځانه سره یوسي، کله چې (ک) او د هغه ډله دیو ختېین کور له دېوال نه د پسونو په لټه ور واوښته، هلته یې درې ځوانې ښځې، دوه سپینږیري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ یا اووه ماشومان په نظر ورغلل. یوه واړه ضابط، چې خپل شهوت یې پټولی نه شو، یادونه کړې وه، چې (پېغلوتې بدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نورو هم اور بل کړ، دلته دغه واړه ضابط خپل عسکري بالاپوش غورځولی او د یوې ښځې د نیولو په نیت خوځېدلی و...

زمور انترناسیونالستانو د سپینږیرو او ماشومانو تر مخه تر پایه د ښځو پر عزت تېری کړی و. دا تېری دوه ساعته روان و، ماشومان چې یوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، په ژړا او نارو له خپلو مېندو سره د مرستې هڅه کوله. سپینږیري چې لړزېدل خدای(ج) ته زاری پیل کړې وې، چې رحم پرې وکړي او ویې ژغوري.

---

[1]– د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۱۷مخ.

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شپږه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکی نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او دکلیوال ببوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور ور اچولی دی. سرو لمبو د ختیین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کنډک ته له ځان سره ببولي وو، چې ګواکې کلیوالو دشوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه بریدګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر(۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر وخیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت (په ځانګړې ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

---

[1] – په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ پېښور، ۱۹۹۹زکال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵مخونه

په زرګونو نور سیاسي کسان بندیان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړې ډول عقیده یي زندانیانو ته د بیان ازادي، د ټولنو ازادي او د اسې نورې ازادۍ، چې د قوانینو له خوا تضمین شوي دي، د سوله ییزې ګټې اخیستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشینی کړی دی.))[1]

((د اردو په تشکیل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سیاست یو بل اړخ و.

د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګیو څخه د بل قوم د سیمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخیستی دی.

د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سیمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سیاسي موخو لپاره، له قومي کینو نه د ګټې اخیستنې څرګنده بېلګه ده.))[2]

د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.

پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې اداري یوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.

[2] –تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په ببلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په اندول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، دځرخي پلـه د بنديانو لـه درېو څخـه دوو برخونـه زيـات زنـدانيان پښتانه وو.

دهېواد د تاريخ پر دې مهال هزاه مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعـي مقاومـت لـه منځـه يوسـي، نـو د دودېـزې افغـاني ټولنې دماتولو او د افغانستان د ويجاړۍ لپاره يې هڅه کولـه، پر پښـتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمـه يرغلونه وکړي. (چورلکو له هوا څخه د څارويو رمې په ننبـه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمـل شوي، جنسـي تېري پرې شوي او بيـا لـه هوا څخـه ځمکې تـه راغورځـول شوې دي.

پښـتانه هېڅکلـه نـه شـي کولای دا ظلمونـه او غميـزې لـه يـاده وباسي.)) [1]

[1]-برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لارښود، ليون، ۱۹۸۹زکال، ۲۷مخ.

له پورتنيو خبرو څخه څرګند ېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي.

د افغاني کمونيستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لارښود چارواکي، دخادغړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولويې څارنوالۍ غړي، په جګړه ييزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسوليت لري.

دویم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(دشوروي تېري پرڅاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نود ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو اود مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورنۍ حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لاړ کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت ډېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو ټولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱** مې مادې له مخې، د خپلو

---

[1]- دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه ښلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځانې يا ډله ييز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **۵۱** مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پرورځاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې (د منشور له دې څېرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې وليږي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خوبيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې د دې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

له دې حق څخه ګټې اخیستنې په نړیواله کچه جهاد ته لوی پرستیژ ور وبانډه.

دویم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ: تر ۱۹۱۲ زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانیانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبیق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلور واړو کانوانسیونونو (۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳، ۱۹۴۹) لپاره دیوې ګډې دایمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

د دې مادې له مخې ترون د یو غړي هېواد په خاوره کې د یوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړیواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضمیناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د ۳مې مادې د تدوین پر وخت، لاسلیکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له باندې تیزم Bandetisms څخه د راپیدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدودیت په اړه اند ښېنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د یوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به د دې ډلو تشخیص زیات کړي او هغوی به د خپل سیاسي دریځ ټینګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړیوالو کلاسیکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د یو ارخیزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د یوه لوري په توګه وپیژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله یو کانوانسیونګوتې ګڼل کېږي) د جګړه ییزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتیک ډول پلي کېږي. په بله وینا د ۳مې مادې غوښتنې، دشخړې د دواړو غاړو له خوا دکوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنیو څرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو دهېواد کورنې نظام ته ورننوزي: دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد یې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت یوناپېیلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوریو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې یو لوری دی. خو له دې سره سره یې بیا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفیسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې ددولت له خوا د اله ګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی دبحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفیسور پنتو(Pinto) بیا ددې خلاف عقیده لري او وایي: چې اله ګوله کوونکي دبحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې یوازې دولتونه د حقوقو لږدوونکي دي او نړیوال نظم لپاره یوازینی. واکمنه سرچینه ګڼل

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[1]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګولـه کوونکـود ځینـو واکونـو د پلـي کولـو ټینګـار کـوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د ټرونیزو (کانوانسیوني) او نا ټرونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د ټرونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو، سرچینې له خوا ترسره شي، چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

الـه ګولـه کـوونکي د نړیوالـو عمـومي حقوقـو د(عمـومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لـوري پـه توګـه د الـه ګولـه کوونکـو پېژندنـه د قـانوني او برحـال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول، په اوسنیو ټرونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو په چوکاټ کې هېڅکله دیوې حقوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[1]- شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م ۸۴مخ.

د یادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نومونه د یو قانوني دولت پرضد، یوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې دملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونیست حکومت، دیو بهرني یرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوی و او مشروعیت یې نه درلود. ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړو، چې د جهاد لپاره د خلکو دبشپړې او پوره ارادې څرګندونه یې کوله. تر لاس لاندې بحث کې د اله ګوله کوونکو موضوع له راګډولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو، چې د کابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او د افغانستان خلکو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانینو تابع ګڼل کېږي.[1]

رښتیا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونیست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او دبشر د حقوقو نړیوال لاسلیکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه یې ددې ټرونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده اونه یې دنړیوالو ټرونونو د لاسلیک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته یوازې له اخلاقي پلوه د نړیوالو ټرونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې ټرونونو ځینې یې داسې احکام لري، چې یوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتي اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د ټرون

---

[1]- (په کورنیو شخړو کې د نړیوالو قوانینو پلي کېدو پراخیتا) دلومړی برخې لومړی څپرکی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په نظر په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتي د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزایي مسولیت دیوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې او د ۱۹۴۹زکال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښې کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه اوبهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه د دغو لاندې ځلورو شرطونو په بشپړ ډول سره شونې ده.

---

[1] – موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

الف: دډلې مشري د داسې یو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسولیت ولري.

ب: دډلې غړي له نورو سره د توپیر ځانګړې نښې ولري، چې له یوه ټاکلي واټن څخه ولیدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسیله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهیر کې د جګړې قوانینو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونوته، چې پورتنۍ شرایط یې پوره کړي وي، په تېره بیا په نیول شویو سیمو کې، د دغو سیمود خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبیق وړ نړیوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې یو جنګیالی ددې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د یو جنګي اسیر په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځینې مجاهدین د دوه ډوله جنایتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنایت.

بشر ضد جنایت

۱- جنګي جنایت:

الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه:

---

[1]- شارل ژورګبیب، د لاسوهنې حق، پاریس ۱۹۹۴زکال، ۸۴مخ.

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله نښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمینه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په نښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت دکابل-جلال اباد لارې ورېښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یوشمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي اوانساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست دنیولو په مناسبت داسې جشن ! جوړ کړ، چې دبشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن ! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن ! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل اودخوست دکورونو د تیرانو او درو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

---

[۲]– فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.

[۱]– عظیمي،م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.)(۲)

... دهغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، دکابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ اوزیات خلک ټپیان شول. د خلکو مال اوشتمني لوټ شوه اوپه ځینو ځایونوکې د هغوی پر ناموس تېری وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنوته رسېده.)(۱)

لوستونې باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کښناستل اودخلق و پرچم ډلو غړي ببوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کاڼي نه غر جوړ کړي اوبیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

---

(۱)- عظیمي،م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.

(۱)- عظیمي،م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

((د بښنې نړيوال سازمان (ب،ن،س) ته داسې گزارشونه رسېدلي، چې په دښتو کې له کومې محاکمې پرته دولتي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا گزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷زکال په پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغه رازگزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸زکال د نومبر په لومړيو ورځو کې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم په پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو گزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان په خاوره کې له محاکمې پرته اعدام شول.

د يوگزارش له مخې د ۱۹۸۹زکال دمارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد دمحاصرې پر وخت، دولتي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. په يوه پېښه کې چې د جلال اباد نبار د سوبل ختيځ په ۱۳کيلومتری؛ ثمرخپلو په سيمه کې، چې د ۱۹۸۹زکال د مارچ په لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شوروي اسير شوي سرتېري هم له محاکمې پرته ووژل شول.))[۱]

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو دلوگر دواخجان په سيمه کې، د اسلامي حزب په يو کمين کې

---

[۱]-(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د ۵۳مې فرقې یو شمېرپرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))(۲)

پر ۱۹۸۹زکال د کابل کمونیست حکومت سرتېری احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، ددې څرګندونه کوي، چې دی تر ۱۹۹۱زکال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته دهغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))(۳)

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزاورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))(۱)

((د ۱۹۹۲زکال د اپریل پر ۱۳مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (۵۰۰) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د ۱۹۷۸ او ۱۹۹۲م کلونو عامه وژنې دي.))(۲)

---

(۱)- عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(۲)- (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵م کال نومبر، ۴۲-۲۴مخونه.

(۳)- (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۳۰ مخ.

ب- د سیاسي، تو کمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې د یوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخ ېدل.

نوځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخ ېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[۳]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو (روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهید ان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر)، بهاوالدین مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري)، محمد ذاکر (۱۹۸۹م کال، نومبر)، سعادت شګیوال (۱۹۹۰م کال، د مارچ ۲۲)، عبدالرحیم چین زایي (۱۹۹۱م کال، نومبر)، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدران، انجینر عزیزعثمان، نجم الدین مصلح، مینا کشور او نور...))[۱]

---

[۲] – د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[۳] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۲۴مخ.

[۱] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تر واکمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کړوخیل، عبدلحکیم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

درېيم څپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲زکال د اپريل له پيله بيا تر ننه (۲۰۰۰زکال تر جولای) پورې موده رانغاړي، ددې مودې په بهير کې لومړی مجاهدينو او يا وروسته (۱۹۹۴زکال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳کلونو په بهيرکې يې د کمونيستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه يې ګاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور يې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پيل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بيا مجاهدينو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونيستانو او شورويانو څخه کم نه دي. په ځينو ځايونو کې يې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه د کمونيستانو ګټه اخيستنه:

د ۱۹۹۹زکال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونيست حکومت د واکمنۍ په بهير کې د خپل سياسي دريځ د توجيه لپاره د ((اردو وسياست در سه دهه اخير افغانستان)) په نامه يو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخيزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو اود شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شويو جنايتونو په باب په

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښیارۍ یې له هغو څخه چې یو شمېر مجاهدین پرې تورن دي، په ژوره توګه اود شیطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار یې ددې لپاره کړی، چې د کمونیستانو په اندول د مجاهدینو دګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خیر او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدین زیات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلایي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((دکابل ښاریانو، چې کله د مجاهدینو بریاوې ولیدې، چې له وژنې او ویجاړۍ پرته بل څه نه و، نوډاکټر نجیب الله سره یې مینه زیاته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغود مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجیب د وخت په فکر، نه په خپله د نجیب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې دیو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو بېشکه ډېر زیات توپیر په کې لیدل کېږي، نوځکه خو ډاکټر نجیب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسیاست) کتاب نه یوازې دا چې په هېواد کې د کمونیستانو جنایتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د یو شمېر مجاهدینو زیات په خپله د هغې یرغلیزې جګړې زېرنده ده، چې د هغې د پیل ګناه

(۱)- عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زاری مو کولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي،بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه دملي پخلاینې غړ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګه کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولې او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوڅ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره ببغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

---

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه.

((...خو زیاتو اوسېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهیسې د تېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته یې د نجیب الله درژیم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بیا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډیو ته د پای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونیستان د خپرنیزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نړۍ وختونو کې په نا اشنا نومونو د نویو سیاسي ډلو د جوړولو له لارې، زیاتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدینو له سیاسي او پوځي تېروتنو اوزیاتیو څخه ګټه پورته کړي. هغوی هڅه کوي د کمونیست حکومت دواکمنۍ پر وخت، له شویو جنایتونو څخه دملي او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نویو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنایتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو دنویو سرغړونو تر سیوري لاندې راولي اوپټ یې کړي. هغوی د خپلې دغې هیلې د خړوب په برخه کې یو څه بریالي شوي هم دي. په څو ورستیو کلونو کې افغاني ټولنې اوکړې زیاتره د مجاهدینو پر تېروتنو غږېږي اولویدیز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د یوې ګډې لیکې په جوړولو سره، پر جنایتونو، تورنو کمونیستانو ته سیاسي پناه ورکوي.

---

(۲)- عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا څارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې د اپلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هرډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به وینې.

یوځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خو د ژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰زکال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې د ژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. مورږ د تېر بحث په شان د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

دویم: سرغړونې

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: دملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیــو څلورګــوني کانوانســیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵ او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بــولي. د جګړې لــه قوانینــو څخــه د ســرغړونې دا نښــې نښــانې پــه بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷ زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغیس ولایت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو لــه وېرې خپــل اســتوګځایونه پرېښــودل. لــه پورتــه شــمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې تــه نږدې راټول شوي وو. پــه عشــق ابــاد کــې د (م،م،م) د مهــاجرینو د عــالي کمېشــنرۍ استازی وایي: د سیمې د پښــتنو پر ضد د ازبک ځواکونو لــه خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسـمبر پــر لســمه نېټــه د طالبــانو د بهرنیــو چــارو وزیــر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پــر قهــرجن او نــاوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))[۱]

((د ۱۹۹۹ زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکــار او جبل السراج ونیول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

---

[۱] د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زیات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفینو طالبان د فتحه شویو سیمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځایونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ویې ویل، چې دا کار د هغوی د امنیت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وینا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شویو سیمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه یې له منځه یووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اړه ول، د هغوی د مخالفانو نقش زیات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله لیکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نوموړی د خپلو پوځي موخولپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وویل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومې خبرتیا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بیا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځایونو څخه رابهر شول او طالبانو

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.
(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس.

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړې ييزو اړتياوو له پلوه د توجيه وړ نه وي، جنګي جنايت اود سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټولیز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو وسياست درسه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په اندول، د مجاهدينو دګناه پېټی دروند وښيي، نوځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په راننوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده اود هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. داسې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ اود توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا ، اوبه، ګاډي اوټلیفون چې د تمدن ښکارندویي کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوې اویا دلوټ له وېرې ترړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګولیو ، توغندیو او توپونو سوري سوري شوي وو ، په هره سیمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ایستل شوې وې، دا کندې تیارو اوشومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختیا او انساني تمدن پرتابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پر۱۹۹۲ زکال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه یوازې پر خونړیو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بندیانولو ، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټونې او د ښځو پر عزت باندې تبري ته یې هم لاس واچاوه.))(۱)

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه کړې وه، پر۱۹۹۲زکال د جمعیت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د یو سیاسي سازښت له لارې په کابل کې واک تر لاسه کړ، جمعیت تنظیم (پردي اوښان خیرات کړل) پرچم ډلې ته یې زیات امتیازات [له هغې جملې نه عمومي ښېنه] وړاندې کړل، ځکه چې پرچم ډله دنومورې تنظیم، چې له خپلو ځواکمنو ، سیاسي او پوځي سیالانو

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.
(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

سره سخت لاس او ګربوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غټو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو دباور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبدالباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په تلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو مورږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت ځکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

دبښنې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵زکال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله درېیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې ځپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵زکال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د درېیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

---

[1] - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وټکول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قومندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي: دکابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زیات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قومندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه ددعوې وکیل درتاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام اود بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قومندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

---

[1] - (ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳زکال، سپتمبر، ۸۴مخ.

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته بربښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان دمرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخ ېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو(زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې دخونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویي سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. ځرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخوانې زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څومیاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

---

(۲) - (ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳زکال، سپتمبر، ۱۴مخ.

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېرې دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړي و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظارشورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې د پخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کانړو د ښوبیدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنوته رسېده، یوشمېر بهرني خبریالان د اګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱)–د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(۲)- د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذایي وضعه یې ډېره بده نه ښکارېده.))[۱]

د ۱۹۹۹زکال د فبروري میاشتې پر ورستیو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هیئت د بلخ ولایت زندانیانو حالت د څېړنې په باب مزار شریف ښار ته سفر وکړ، دې هیئت پېښور ته ته تر خپل راتګ وروسته دیو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانیانو سره د مستقیم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانیانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[۲]

په داسې حال کې چې د ژنیو ۱۹۹۳زکال کانوانسیون هغه ډله یا سرچینه چې اسیران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسیرانو سره (ن،س،م) کمېټې د لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره واره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو د لیدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړې مارو غاړو له خوا(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته یې د زندانیانو د لیدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[۲] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷زکال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فاریاب کې، جوزجان او بلخ ولایتونو کې له بندیانو سره د(ن،س،م) د هیئت دکتنې دمخنیوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زیاتېدونکي نړیوال فشار له امله د ۱۹۹۷زکال په وروستیو کې یو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونود لیدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشیر، کابل، مزارشریف، شبرغان، کندهار او هرات کې له (۸۰۰۰) زندانیانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷زکال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځایونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانیان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانیانو لیکونه یې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲زکال څخه تر ۱۹۹۲زکال پورې سیالو ډلو په ځانګړې ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي اوپوځي وګړو پر یرغملې، چې د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا یرغملیان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷زکال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسیرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه یې نه کېږي او تل یې د ډله ییزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیتو لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۹زکال، ۸۴مه ګڼه،۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷زکال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ.

په داسې حال کې چې دژنیو کانوانسیون اود هغو ۳نمبر ضمیمه پروتوکول له اسیرانو څخه غچ اخیستنه اوهغوی ته په ډله ییز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنایت بولي او د سزا وړ یې ګڼي. د غچ اخیستنې له مخې د اسیرانو ډله ییزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷زکال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاریس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسیون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) اود بښنې نړیوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله لیکي: ((نړیوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سیمو کې له ۲۰تر ۳۰ کندو او کارېزونو (د کارېزونو سوریو له ۱۰-۳۰مترو پورې ژورواليو او ۱۰-۵۰مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې (۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړې راپورټر (شونګ شون یګ) په سیمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نومورې دا ومنله چې پر سلګونو اسیران او زندانیان کارېزونو ته غورځول شوي، وروسته یې د کارېز خوله دبم په واسطه الوزولې ده، په هر کارېز کې ۱۰۰ جسدونه لیدل شوي دي.

اسیران په ګاډو کې دتبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته یا ژوندي اویا که مقاومت یې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کارېزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بیا د کارېز پر لوري ډزې شوي او خوله یې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بیا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه یې اواره شوې ده.

په ځینو برخو کې لا د کارېز ژورو الی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبریال کولای شي دانسان دبدن یوه برخه ؛چې داوبو سطحې نه رابهر شوې وه، ووینې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) یو ویاند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړی په څاه ګانو کې غورځول شوي او بیا وژل شوي دي.

په پاکستان کې یوه لویدیز دپلومات هیله څرګنده کړه، چې (پروژنې تورن) مالک دې د هماغه برخلیک انتظار وکړي، لکه دپخوانۍ یوګوسلاویا جنګي جنایتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګډو جنایتونو یوازینۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتیا وښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره یې یو کمیسیون وټاکه، په خواشینۍ سره چې ددې کمیسیون کار دوام ونه کړ اود هغو مسولینو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشینۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې یو مسول حکومتي کادر نه درلود ،چې په ټینګار سره نړیواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعیت تنظیم ړنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې یې استازی درلود ، دې مسلې ته لېوالتیا ونه ښوده او ان هڅه یې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسیه غلې او ویې ساتي. د طالبانو

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیوالـه کچـه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹زکال د ډسمبر پـر ۵مـه نېټـه د (م،م،م) عمـومي منشـي اعلان وکړ، چې د افغانستان په درېو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانسـتان اخبارمجلـه د پاکسـتان چـاپ مسـلم جریـدې لـه خـولې لیکـي: ((۱۹۹۷زکـال د ډسـمبر پـر ۱۰مـه نېټـه دمزارشـریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډلې ییزې وژنې ننبې ننبـانې لیـدل شـوي دي. دښـځو، کوچنیـانو او سـپینږیرو (۷۰) جسـدونه چې ظـاهراً لـه شکنجې او دبدن غړو ترغوڅولـو وروسـته، وژل شـوي وو، یـه یـوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویـل: دا وژنـه د طالبـانو دپرشاتګ پروخت دهغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټې ځایونه وښییي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونـه کـوي، چې په بلخ کې پـه ډله ییزه توګـه ناپښـتانه وګړي نیـول شـوي دي. نیـول شـوي کسـان پټـو ځـایونو تـه لېږدول کېـدل، ملکـي هـزاره ګـان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

د ۱۹۹۸زکال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمدعمر خپلو پلویانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسیران ونه وژني.][1]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ زکال د سپټمبر پر ۳مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شریف د فتحې پروخت یې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.))[2]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹زکال دبامیانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ییز ډول دملکي وګړو دوژنې یادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد یادونه. ملامحمدعمر په داسې حال کې چې د مخالفینو وژنه تائیدوي، زیاتوي چې دا کار دمخالفینو له خوا په سیمه کې دطالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلویانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][3]

ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظیمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعیت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، دبې دفاع ملکي خلکو د استوګنځایونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځیو، روغتونونو په ګډون، د ښار دملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سیمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

[1]- د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او ۲۸مخونه.

[2]- د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

[3]- د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۹زکال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه اوټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[1]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴زکال د ډسمبر پرمیاشت د توغندیو د لګېدو له املې ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰تنه ټپیان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲زکال له اپریل څخه راپدېخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو ډډزو له املې په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

داسې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راټول شوي وو ،(کلستر) توغندي و وروسته دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو ، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، درېیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[4]

---

[1] – (ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپتمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

[2] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[3] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

[4] - د(ب،ن،س)۴۷، ۴۹مخونه

((په داسې حال کې چې یو زیات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سیمو باندې بریدونو له املـه وژل شوي، خو د(ب،ن،س) لـه دې کبلـه ډېر خواشینی دی، چې ډېر بریدونـه پـر استوګنځایونو او یـوازې د ملکـي هـدفونو لپـاره ترسـره شـوي دي ټولـو ډلـو پـر استوګنځایونو باندې خپل بریدونه توجیه کړي، ادعایي کړې، چې دهغو سیمو اوسېدونکي د سیالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

یوه لیدونکي د والي اسمعیل خان د غچ اخیستونکي بریـد پـه باب چې د ۱۹۹۵زکال دمی پر لومړیو ورځو کې پـه فـراه ولایت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وویل:

((هغوی زیات ټوټـه کېـدونکي(کلسـټر) بمونـه وغوځول، چې دهغـو لـه کبلـه(۲۲۰-۲۵۰) تنـه ووژل شـول. زیـاتره وژل شـوي کسـان عادي خلک و، چې نه یې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه یې لـه هغو سره مخالفت درلود. جګړه درېدلې وه، څو ورځې هېڅ کومـه پوځي هڅه نه وه، خو د اسمعیل خان میـګ ۲۱، میـګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځایونه یې بمبـاري کړل، کورونـه یې ویجاړ او ډېر ملکي وګړي یې ووژل.))[2]

---

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزه، نړیوال مسولیتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پرمهال دماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي اودیني ډلو غړي ډېرځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناخرګندو کسانو دکابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو دښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه دزیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړی مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲زکال پر اپریل کابل ته دننه شوې، (داحمدشاه مسعود اړوند) تاجک اود (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل دټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی دزیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لرکی، د اسلامي اتحاد له پښتانه تنظیم سره د سخت مخالفت له املې تر ځانګړي ګوابښ لاندې راغی. دکابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[۱]

[۱] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په مامورینو کارته اوبیا په درېیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبنې بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډیو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول اود هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې ترلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي اود هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تر واکمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نودوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل برید ونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغوځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه ببوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې دملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخ کېدل.))[1]

---

[1] – عظیمي، م،ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر، ۱۲مخ.

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر، ۱۲مخ.

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲زکال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وایي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو اوبانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (تو کمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې او سېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې راماجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجلې د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲زکال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۶۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو اوبانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[۱]

((د ۱۹۹۲زکال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

---

[۱]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مخ.

د(ب،ن،س) په وينا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بنديان کړل، هغوی په څرخي پله زندان کې تر سختو شرايطو لاندې بنديان شوي دي.))[۱]

((په شمالي کې طالب مخالفينو د طالبانو زيات پلويان په زندان کې واچول.))[۲]

[۱] - د افغانستان، مجله اخبار، پاريس، ۱۹۹۸زکال،۷۴مه ګڼه ۲۳مخ.

[۲] - بي بي سي راډيو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو ماښامنۍ خپرونه.

د ریښمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو اوګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا ببلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې ښه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا د مجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پرواندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

عام خلک د جګړې پر نړیوالو قوانینو نه پوهېدل، ددې قوانینو له متن اوماناڅخه پوره ناخبره وو اوبلې کومې سرچینې هم دداسې قوانینو دپلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م)، د بښنې نړیوال سازمان او نورو بېلابېلو هیئتونو، د جګړې له مقرراتو څخه دخلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپرونې ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسلم حقوقي اصل دا دی، چې له قوانینو څخه ناخبري، سرغړونکي له پړې نه شي خلاصولای، لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، کله چې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفین، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو دمحاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ زکال د اپریل میاشت د کمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته د ببنښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو جارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد د کودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره د خپلې مرکې په ترڅ کې څرګنده کړه چې: ((ببنښنه تر غچ څخه ښه ده) د مسعود تر خبرو ۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودې شورا (جهادي شورا) د برهان الدین ربانې په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي ببنښنه چې نوښتګر یې مسعود و(نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

د کمونیستانو د ببنښنې اعلان، د هغه ترون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، د کابل د نیولو لپاره له نظار

شورا سره یو سیاسي اوپوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان-کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک تر لاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پرسر دبښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د ښبښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغزېدلي مراتب نه وو، په بله وینا دمجرمینو ښبښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، دهغو جنایتکارانو ښبښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد یې هڅې کړي، د لویې جرګې اویا دلویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه دبهرنیو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې ښبښنې اعلان، چې یو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یوسیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یاټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې دجګړې حقوقو

لـه مخـې، سـرغړوونکو څخـه د پوښـتنې غوښـتنه کـوي، لـه هغـې جملې نه.

الف- د داسې یوې مدنۍ ټولنې جوړول، چې غړي یې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او یا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسولیت احساس وکړي، د چارو د مسولینو له پوښتنې او ګروېرنې پرته شوني نه دي.

افغانستان باید خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاریخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پیغام ورسوي، چې هېڅ یو ملي خیانت او هېڅ یو ملي خاین بې پوښتنې اوبې سزا نه پاتې کېږي، دا دراتلونکو غمیزو دمخنیوي یوازینۍ لار ده.

ب- دیوې قانوني سرچینې له خوا د جنګي جنایتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځانې کینه او غچ چې ټولنیزه سلامتیا زیانمنوي، له منځه وړي او دملي پوهاوي اوټولنیزې سولې دټینګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنایتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونیستان یو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول دافغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په ببلتانه، وېرې او دایمي ډار کې ژوند کوي، واقعیت دادی، چې پر جنایت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د لیکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نوبیا هغوی حق لري، چې له ځاني کینې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي اوباید ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستی او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااړولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(دبشرحقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانکو ته وسپاري.

دويم: د يوخپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د ببلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له ببلابېلو کورنیو اوبهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

داسنادو راټولونه، دمجرمینو سپارنه، دمحاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنی غونډې جوړوي او ددې دریو ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، داسنادو راټولولو څانګه او دراجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اټکل د کابل حکومت دبسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه دمضمونونو، کتابونو او کتابګوټو دخپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو دجوړولو، دنظر له خاوندانو، په ځانګړې ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره دمرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسې چاپ (فیګارو) جریده د ۱۹۹۲زکال د اپریل په خپلې ۲۱مې ګڼې ګې لیکي: ((دمجاهدینو له خوا دمزارشریف تر نیولو کېدو یوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲زکال د اپریل په نیمایي کې په کابل کې دکی،جي،بي (KGB) او خاد د ارشیف ټول اسناد له منځه یوړل شول او یا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه ټرون یوه برخه وه، چې د اپریل په لومړیو کې په مزارشریف او د اپریل پر ۱۷او ۱۸مه په جبل السراج کې د نظار شورا او د ا.خ.د.ګ د پرچم ډلې ترمنځ لاسلیک شوی و، دنجیب د کمونیست حکومت د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل د پرچم ډلې استازولي کوله، ددې ټرون له مخې دخاد اسنادو پر له منځه وړلو سربېره، دواړو غاړو پر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجیب الله پرته نورو کمونیستانو ته د ښبنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسلیک شویو ټرونونو دموادو درناوی.
- دوطن کمونیست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصولي او باعزته لارې چارې برابرول، چې له هېواد څخه دوتلو هیله لري.
- هغو کمونیستانو ته چې (م،م،م) د سولې پلان پرضد یې د کودتا لارښوونه وکړه او کابل ښار ته یې د نظار شورا راتګ شونی کړ، په وسلوال پوځ (لکه دفاع

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو څوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی، چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنترولە وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و، له نومورې تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پرورا ندې دسر د يوه وښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو، ورسره سم داخبرخپور شو، چې د خاد اسناد پر درېو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه. يوه برخه يې نظار شورا، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه، چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله، چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

د جرم د ټولو اسنادو او څرګندونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي دزیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې داسې یو ډول همکارۍ شونې نه برېښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت دزیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه څانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي دنړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا لهلارې، له هېوادوالو اوبهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا څانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو نا حکومتي سازمانونو (ان،جي،او)ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخوانې سیاسي بندیان، چې د سړي وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې دښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت دبېګناه ملکي وګړو د وژنې اود ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني اوشوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو ځانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر ځانګه:

دا ځانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې دنړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا ځانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي اوپوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د ځارندوی لويو افسرانو اود انقلابي محکمې او انقلابي ځارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د ځانګې ارشيف کې خوندي شي اود غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري اود مرکزي دولت د جوړونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

کولو سره په افغانستان کې د کمونیستانو د جنګي جنایتونو د څېړنې موضوع رابرسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ زکال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[۱]

[۱]- د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه اودجنایتکارانو ببرته سپارنه

لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مویادونه وکړه، د جنایتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي، ملي اویا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سریزه کې لیکي: (...په افغانستان کې دبهرنیو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ، چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسولیت ومني اود جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

رښتیا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلویو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

کېدو سبب ګرځېدلې، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو دمحاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې دافغانستان د غميزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو دراکاړلو په اړه غلې پاتې کېږي.

کـه چېـرې محاکمـه پـه نړیوالـه کچـه مطـرح شـي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

کـه چېـرې محکمـه (دنـورنبرګ محکمـې غونـدې) پـه نړیوالـه کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایتـه رسـېدو او د جرم ترپېښـېدو څخـه زیـات کلونـه وروسـته هم، پـر جنایـت تـورن کسـان دملي محکمـو لـه خـوا محاکمـه کېـدی شـي.تردویمـې نړیـوالې جګړې وروسـته دملـي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې دنازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکـاران، چـې د لاتینـې امریکـا هېوادونوتـه تښـتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۲زکال د مې پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یـو المـاني نـازي،چې۸۲کلـن و، پـه ارجنټـاین کـې ونیـول شـو او محکمې ته وسپارل شو.

تـورن پـه ایټالیـا کـې د اس،اس، د قومنـدان پـه توګـه، پـوره ۵۲کالـه وړاندې د ۱۹۴۴زکـال دمـارچ پـر ۲۴مـه نېټـه دهغـه هېـواد

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نړدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایتالویان وژلي وو.))[۱]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یو مهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[۲] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اند ډېنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[۱]– عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۲ګڼه.

[۲]– د جزانړیوال دېوان،لومړی برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

د جګړې د شوروي خوا مجرمين. کله چې په نړيوال کچ د افغانستان جګړې د جنايتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقيم ډول د پخواني شوروي يو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان د جګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسيې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونيستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې لپاره د يوې نړيوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زيات اټکل شته، چې روسيه به په امنيت شورا کې له خپل (ويټو حق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو د محکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امريکا به هم له روسيې سره د دوستانه اړيکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړيوال سياست مناسب لوری غوره کوي، په نړيوال ډګر کې بايد تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنايتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنايتکارانو د محاکمې لپاره يو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې او داسې نور پرابلمونه موږ دې ته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا دا ده، چې د نړيوالو مجرمينو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړيوالې ټولنې ته.))[1]

---

[1]- ژان کامبه کو، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، ۱۹۹۳زکال، ۳۱۵مخ.

لویدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. دبي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((د اسلامي حزب قومندان زرداد خان د کابل جلال اباد پر لوېې لارې باندې د طالبانو تر واکمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته يې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګروېرنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید د جګړې د جنایتکارانو محاکمه د یوملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل د جنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینونه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لوېې جرګې د پرېکړې پربنسټ دیوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه دهېواد د اساسي قانون د تدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ د دې محکمې غړي کېدی شي، دلویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

د دې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

---

[1]- بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰ز کال د اګست ۳مه نېټه.

یوې محکمې ته دتورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسیې په چلند پورې تړلي دي، ځکه چې روسیه د زیاتو تورنو کسانو سیاسي ملاتړ ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې یو زیات شمېر تورن کسان په غیابي ډول محاکمه کړي.

نړیوال کانوانسیونونه د محکمې د حکم تطبیق، (ملي وي که نړیوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د **۱۹۴۵**زکال د اګست **۸**مې نېټې تړون د جګړې جنایتکارانو ته سزا ورکول د کورنیو حقوقو سیستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوریو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د یو دولت اتباع د جګړې قربانیان وګڼل شي.
- ✓ کله چې دیو دولت اتباع پر جنګي جنایتونو تورن وي.

دویم: د جنایتکارانو سپارنه:

ددې بحث ترپیل دمخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنایت تورن شخص سپارنې او د جنایتکار سپارنې ترمنځ توپیر وپیژني.

د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضربدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنایتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادربدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان کې پر جنایتونو تورنو کسانو زیات شمېر په روسیې او د منځنۍ اسیا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسیې پورې تړلي دي، میشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسیې د همکارۍ اړتیا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه بربښي.
په اروپا کې المان دډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نوروهېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پرجنايت تورن دي. د مجاهدينو ددې لو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو در اپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، ځرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکاړلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکاړلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخوکې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معاملې کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو ترون لاسليک کړی وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي را منځته شي:

الف: لومړی داچې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل داچې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل دهغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: اویا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت ونه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. دهغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي اودویم حالت کې د افغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط ونه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه دیو داسې بهرني تبعه(چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنایت نړیوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، دمجرمینو د سپارنې په برخه کې د نړیوالو کانوانسیونونو له ټینګار سره سره، دخپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړیواله کچه وپېژندل شي، د مجرمینو دسپارلو د کانوانسیونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسیون څخه بهر هېوادونه (دژنیو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسیونونود لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

دژنیو کانوانسیونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نیونې اوملي نړیوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا یوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسیون یې لاسلیک کړی دی، بلکې د جرم او جنایت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسیون یې لاسلیک کړی دی، بلکې دجرم او جنایت دپېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسیون یو غړی هېواد یو تورن یا محکوم شخص ملي او یا نړیوالې محکمې ته ورنه کړي، له کومو عواقبو او یا که په څرګند ډول ووایو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړیوالو ترونونو کې ددې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې دتورنو او محکومینو د سپارلو په باب زیاتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، دکانوانسیون دغړو هېوادونو وي اویا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

خـو دې سـره سـره بيـا هـم دولتونـه د جګړې د تورنـو کسـانو او محکومينود سپارنې په برخه کې دخپلو سياسي غوښتنو لـه مخې چلند کوي.

د روندۍ د عامه وژنې زياتره مسولين پر ۱۹۹۴زکال (د تورنو کسـانو دمحکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. پـه افريقـايي هېوادونـو کـې د امنيـت شـورا اغېـز (سياسـي لامـل) ددې سـبب شـو، چـې د افريقـايي هېوادونـو پـه مرسـته د جګړې پـر جنـايتونو زيـاتره تـورن کسـان، د روندۍ لپاره نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:
لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟
دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:
عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینو او بنیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزنا کو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د ننبتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې دملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.
دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې مورږ د هر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:
د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایی سره یې د یوبهرني

یرغلګر هېواد په ټینګار او ملاتړ د خپلو هېوادوالو پروړاندې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نو دهغوی ناروا او ملت ضد هڅې باید د ټولو وروستنیو ویجاړیو او انحرافاتو اساسي علت وګڼل شي. لومړی باید له کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او د سزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا له کبله ارامه ساه وباسي، نو نړیوال شرایط به برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمې پوښتنې (دمحکمې د جوړولو سرچینه او وخت) په ځواب کې باید په ډاګه کړو، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملي ثبات په کې ټینګ شوی نه وي، ددې مسلې راټینګول اسانه خبره نه ده. دا چې دنورنبړ محکمه په خپله دنده کې بریالۍ شوه، علت یې دا و چې د متحدینو له خوا په نیول شوې اروپا کې سیاسي ثبات ټینګ شوی و. که چېرې د طالبانو حکومت د افغانستان د خاورې پاتې برخه ونیسي، د جګړې جناتیکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپاره د نورو سیاسي التېرنیټیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهه) په اند ول، ښه سیاسي او رواني دریځ لري [ځکه چې د شمال اتحاد کمونیستانو ته ((دعمومي بښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې په جبهه کې سیاسي سازښتونو ته تیار دي او د پورتنۍ دعوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره څودلیلونه لري. له هغې جملې نه:

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) ارخونه لري، چې دملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.
طالبانو دخپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.
دطالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لویې ستونزې لري، ددې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸زکال د ټرون، چې دجزا دنړیوال دایمي دېوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم ټرون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس دهغه تبعه وي، د دېوان غونډې ته دغوښتنلیک واک ورکوي.
هېواد پالو، ژمنو اومبارزو شخصیتونو ! په هرځای کې چې اوسئ. د جنایتکارانو دمحاکمې تر وخته باید:
هر کال پر افغانستان باندې دشوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې ستر مظاهرې اصلي شعارونه وي.
له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.
ددغه ملي ارمان (دجګړې جنایتکارانو محاکمه) دهېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

لـه هـرې هغـې حکـومتي او نـاحکومتي موسسـې سـره چـې د
جنایتکارانو دمحاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون، فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

اخځونه

په فرانسوي ژبه:

۱. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ۱۹۹۴

۲. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ۱۹۸۹

۳. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳

۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۲

۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳.

۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ۱۹۹۳.

۷.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۴.

۸. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ۱۹۹۴.

۹.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۰. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۱. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.۱۹۸۶.

پښتو اودري:

۱- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.

۲- نیازی، امیدوار: د ۱۳۵۷ل کال دثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ۱۳۶۸ل کال.

۳- مایوروف، الکساندر: په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ پېښور ۱۹۹۹زکال.

۴- عقاب اریانا مجله: ۱۹۹۶م کال.

۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ۱۹۹۹زکال.

۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ۲۰۰۰زکال.

۷- دبښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ۱۹۹۳زکال.

۸- د بښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېرېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، ترهغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نومورې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال ببرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالیتوب دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلپ)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پښتو کې د چاپېدونکي ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ښاغلي لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د ښاغلي لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نومورې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي تاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د و اقعيتونو او حقايقو د څرګندبيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپاروي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اينبودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د ببلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې وندې اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

د پوهنوال روستار ترهکي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپړي اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يوندی يوندی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنګو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتنې فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- ببړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

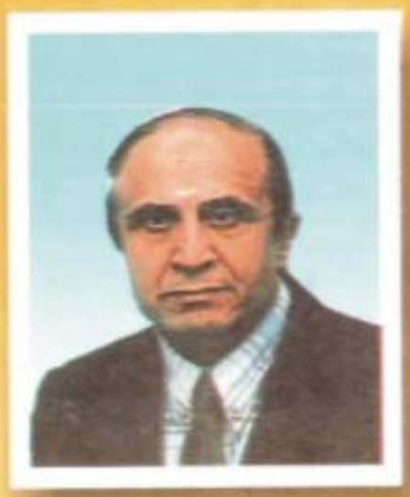
- دکتابونو په ورېمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنې سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تانـد لـري، الله (ج) دې دې لـه هـر ډول بـد و بـلاوو وژغـوري، پـه فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسپلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:
M. Ismael yoon

Download from:aghalibrary.cm

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)